

Blok 1

tekst 1

De toegang tot de hel wordt gevormd door de bek van een monster, dat de verdoemden opslokt: het is het bijbelse monster Leviathan uit het boek Job en de denkwijze van de middeleeuwen is zo getrouw geïnterpreteerd dat men de poort ziet waarachter het monster, zoals de commentaren zeggen, 'zijn gezicht verbergt'. Men ziet ook een kookpot waarin de zondaars worden gegooid. Satan, groter dan alle anderen, troont midden tussen de folteringen met zijn voeten op een veroordeelde als op een bankje; de Hoogmoed, een ridder, wordt ter aarde geworpen naast zijn rijpaard, de Gierigheid wordt opgehangen, als Judas, met een geldbuidel om zijn hals; een stelletje, voor eeuwig aan elkaar geklonken, symboliseert de Wellust.

tekst 2

Bernardus van Clairvaux schrijft omstreeks 1125 in een brief aan abt Wilhelmus: "Overigens, wat doet in de kloostergangen, waar de broeders het Heilig Officie (breviergebed) aan het lezen zijn, die belachelijke monstrositeit, dat raar soort misvormde welgevormdheid en welgevormde misvormdheid? (...) Je ziet veel lijven onder één enkele kop en omgekeerd veel koppen boven één enkel lijf. Links bemerk je een viervoeter met de kop van een slang, rechts een vis met de kop van een viervoeter. Daar staat een beest dat eruitziet als een paard dat een halve geit achter zich aansleept; hier een gehoornd beest met het achterste van een paard. Kortom, overal duikt een zo grote en zo zonderlinge verscheidenheid van verschillende vormen op, dat men meer zin krijgt de marmeren beelden te bekijken dan de codices (handschriften met Bijbelteksten) te lezen, meer zin de hele dag die verfoeilijke beelden een voor een aan te gapen dan over Gods geboden te mediteren. O Heer! Als we ons niet schamen over deze prullen, waarom spijt het ons dan tenminste niet van het weggesmeten geld?"

tekst 3

Belcampo, pseudoniem van Herman Pieter Schönfeld Wichers (1902 - 1990), schreef in 1958 *Het grote gebeuren*. Het is een verhaal over het Laatste Oordeel. Belcampo situeerde het Laatste Oordeel in het Nederlandse stadje Rijssen. Hier woont de verteller en ik-figuur, die op een dag een vreemd beest ziet dat hij met een bevriend amateurbioloog bekijkt. De volgende ochtend is de hemel vol vreemde wezens. Deze vreemde wezens zijn de vooraankondiging van het Laatste Oordeel dat zich vervolgens in het stadje voltrekt. Engelen en duivels dalen neer uit de hemel. Beneden op straat worden de mensen meegevoerd door engelen of door duivels. Wie naar de hemel gaat, wordt naar een witte weg gevoerd die oplost in een stralende lucht. Wie naar de hel gaat, moet een gang in die in de aarde verdwijnt.

De hoofdpersoon, ongelovig en daarom verbaasd dat de christenen gelijk blijken te hebben, vreest voor zijn lot. Opeens krijgt hij een geweldig idee: in zijn verkleedkist heeft hij nog een duivelspak. Hij trekt dat aan en redt zo zijn liefje, de vrouw van de burgemeester, door te doen of hij haar naar de hel sleept. Maar bij de weg naar de hemel laat hij haar los. Als alle mensen zijn opgehaald en hij zich alleen op de wereld waant, komt hij de laatste engelen tegen, die treurig bijeen staan. Hoewel zij niet met duivels mogen praten spreekt een van hen hem aan. Ze blijken een speciale opdracht te hebben om iemand naar de hemel te brengen en ze kunnen hem niet vinden: het is Belcampo!

Van dit verhaal werd een televisiebewerking gemaakt door Jaap Drupsteen voor de VPRO. Deze bewerking werd op oudejaarsavond 1975 op tv uitgezonden en door honderdduizenden kijkers bekeken.

Blok 2

tekst 4

Johann of Johannes Faust, ook bekend onder de naam Georg Faustus, leefde ergens tussen 1480 en 1541, in de eeuw van Reformatie en Humanisme, in Duitsland. In brieven en verhalen wordt hij voorgesteld als een vagant, een avontuurlijke kunstenaar of een eeuwige student die van stad naar stad trok. Hij zou een man zijn geweest met uitzonderlijke gaven, die over geheimzinnige mystieke, magische, alchemistische en geneeskundige kennis beschikte. Hij noemde zich Doktor Faustus, zonder ooit officieel een doctorstitel te hebben behaald.

Voor de bisschop van Bamberg trok hij de horoscoop. Aan het hof van Frans I van Frankrijk en Karel V van Duitsland voorspelde hij de toekomst. Anderen waren minder gecharmeerd van zijn kunsten, want Faust werd verbannen uit Ingolstadt en Neurenberg. Dat Georg Johann Faust werkelijk bestaan heeft, wordt door betrouwbare bronnen bevestigd.

Het verhaal gaat dat Faust onder mysterieuze omstandigheden is gestorven. Zijn levensverhaal vormt de basis van verschillende volkslegendes. Een van de eerste werd

in 1587 gepubliceerd door uitgever Johann Spies in Frankfurt am Main onder de titel *Historia von D. Johann Fausten*, het verhaal van doctor Johannes Faust.

Faust wordt in dit boek afgeschilderd als een avontuurlijke beoefenaar van de zwarte kunst, iemand die alchemistische experimenten deed, een 'duivelskunstenaar'. Faust had een afspraak gemaakt met de duivel. Deze diende hem 24 jaar lang en beloofde hem met rijkdom, bovennatuurlijke kennis en alle geneugten van het leven. In ruil daarvoor beloofde Faust zijn ziel, na zijn dood, voorgoed aan de duivel.

tekst 5

Samenvatting van de openingsmonoloog van *Dr. Faustus* van Christopher Marlowe, 1593

De geleerde Faust wil orde op zaken stellen in zijn leven. Hij vraagt zich af wat zijn studies hem tot nog toe hebben opgeleverd. Hij heeft veel kennis verworven maar is toch teleurgesteld. Faust vraagt zich af wat hij in wezen heeft geleerd van grote meesters als Aristoteles. Wat heeft hij aan de filosofie of aan de geneeskunst, nu hij die beheerst? Hij kan nog steeds geen dode mensen tot leven wekken. Wat heeft de natuurwetenschap hem opgeleverd? En de rechtswetenschap? Die is goed voor bekrompen zielen. Wat schiet hij op met de Godgeleerdheid, zijn kennis van de bijbel? Het loon der zonde is de dood. En als we zeggen dat we niet zondigen, dan is dat zelfbedrog.

Faust bekeert zich tot de zwarte kunst, de magie. Die zal Kerk en collegezaal met stomheid slaan. Sterren lezen, geheime talen leren kennen, doordringen in de kern van de mineralen, alleen die kunst is waarlijk profijtelijk en zal Faust onbeperkte almacht geven.

tekst 6

Samenvatting van Goethes *Faust*, 1808 en 1838

De naam van de Duitse schrijver Johann Wolfgang von Goethe (1749 - 1832) is nauw verbonden met de romantiek. Goethe schreef zijn leven lang aan *Faust*, een zinnebeeldig drama in twee delen.

Zijn *Faust I* uit 1808 en *Faust II* uit 1838 vormen thematisch een eenheid. Ze zijn op te vatten als een bloemrijk gedicht, waarin tal van filosofische en esthetische onderwerpen worden besproken. Het eerste deel handelt vooral over de liefde en kent allerlei magische elementen. Het tweede deel is realistischer en vormt de conclusie van Goethes denken over de mens en zijn bestemming.

In het **eerste deel** is de geleerde Faust aan het einde van zijn wetenschappelijke loopbaan teleurgesteld over wat hij heeft bereikt. Al zijn studies hebben hem geen inzicht gegeven in de ware vragen van het leven. Als hij in een alchemistisch boek bladert en de Aardgeest aan hem verschijnt, begrijpt hij dat hij de krachten van deze Geest nooit zal kunnen evenaren met behulp van de wetenschap. Via magische spreuken roept Faust vervolgens de duivel op, Mephistofeles, die hem verleidt tot een verbond. Faust zou dan inzicht krijgen in de krachten die de wereld besturen.

Mephistofeles neemt hem mee op een reis door de wereld. Ze komen in een 'heksenkeuken' terecht, waar Faust zijn jeugd terugkrijgt. De nu weer jonge Faust wordt

hevig verliefd op een godvruchtig, volks meisje, Gretchen. Haar familie keurt de relatie af en in een tweegevecht doodt Faust de broer van zijn geliefde. Als Gretchen zwanger blijkt van Faust, doodt ze, uit angst verstoten te worden, haar kind. Ze belandt in de gevangenis, belijdt aan God haar schuld en sterft. Faust blijft verslagen achter en vervolgt zijn zoektocht.

In het **tweede deel** belanden Faust en Mephistofeles aan het hof van de keizer. Faust wordt rijk door Mephistofeles' uitvinding van het papiergeld. Tijdens een van de vele hoffeesten wordt hem de mooie Helena voorgetoverd, het toonbeeld van klassieke schoonheid. Faust wil haar grijpen, maar zij blijkt een schim te zijn, die meteen vervaagt. Als hem later een kijkje in 'de tijd' wordt gegund, ziet hij hoe een van zijn oud-leerlingen een kunstmatige mens heeft gefabriceerd in een destilleerkolf. Nu vindt Faust een manier om Helena te zoeken. Het kunstmatige wezentje, Homunculus genaamd, wijst hem de weg naar het Griekse dodenrijk Hades, waar hij zijn schone Helena vindt. Hij neemt haar mee naar Duitsland, waar uit hun liefde Euphorion, de poëzie, geboren wordt. Euphorion sterft jong, als hij vol overmoed naar de zon probeert te vliegen. Helena keert dan met haar dode zoon terug naar Hades, het dodenrijk.

Faust is voor de tweede keer zowel zijn kind als zijn geliefde kwijtgeraakt. Hij richt zich nu op goede werken ten behoeve van de mensheid. Hij verdiept zich in technieken van landwinning en overwint de zee. Zijn grote inpolderingsproject, bedoeld om het overbevolkte Duitsland meer ruimte te geven, blijkt echter onschuldige mensenlevens te kosten.

Dit doet Faust inzien dat elk menselijk streven naar 'het hogere en betere', kan mislukken. In de acceptatie van het klein-menselijke van zijn wezen vindt Faust tenslotte rust. Hij maakt zich los van de duivel en sterft. Als de duivel dan zijn ziel komt opeisen, wordt Faust toch nog gered. Zijn dood is als een wedergeboorte en engelen begeleiden zijn hemelvaart.

Blok 3

tekst 7

De Vuurvogel of L'Oiseau de Feu

Choreografie Michel Fokine, muziek Igor Strawinsky, decors en kostuums Alexandre Golovine en Léon Bakst. Première 1910, Ballets Russes, Parijs.

Synopsis

Ivan, de oudste zoon van de tsaar, is op jacht en vangt de Vuurvogel, een mythische figuur, zowel vrouw als vogel, die bovennatuurlijke krachten bezit. Hij laat haar weer vrij in ruil voor één van haar veren. Met die veer kan hij haar te hulp roepen als hij in nood is.

Ivan komt terecht in het territorium van tovenaars Katschei, de verpersoonlijking van het Kwaad en treft een groep gevangen prinsessen. Hij wordt verliefd op een van hen. Zij vertelt hem dat zij in Katscheis macht gevangen zijn en dat de tovenaars alle mannen die hen proberen te redden in steen verandert. Katschei en zijn helpers bedreigen Ivan. Die zwaait met de veer en de Vuurvogel

verschijnt. De Vuurvogel laat de kwade monsters dansen tot ze er bij neervallen en brengt ze in slaap door haar Wiegelied. Ze wijst Ivan op het ei, waarin Katscheis ziel (zijn kwade macht) zit. Ivan laat het ei vallen, het breekt en Katschei sterft. Ivan en zijn prinses trouwen, de Vuurvogel verdwijnt.

tekst 8

Libretto *l'Histoire du Soldat* door Charles-Ferdinand Ramuz (1918)

Een soldaat met verlof is op weg naar huis. Onderweg verkoopt hij zijn viool, die 'spreekt als zijn eigen hart', aan de duivel, in ruil voor een boek waarin staat hoe hij rijk kan worden. De duivel nodigt de soldaat uit drie dagen van zijn verlof met hem door te brengen. Als de soldaat daarna bij zijn geboortedorp aankomt, blijkt hij niet drie dagen maar drie jaar te zijn weggebleven. Zijn moeder en vrienden herkennen hem niet meer. De soldaat koopt zijn viool terug, maar kan deze niet meer bespelen: hij is afgesneden van zijn eigen ziel en verleden. Hij besluit zijn leven te beteren, vernietigt het boek, laat zijn bezit achter en vertrekt naar een ander land.

Daar woont een prinses, die ziek is en beloofd heeft te trouwen met wie haar geneest.

De soldaat komt bij haar aan en ontmoet opnieuw de duivel, nu in de gedaante van een virtuoos violist. De soldaat speelt kaart met de duivel, laat hem winnen en voert hem dronken. Hij kan nu uit de duivelse macht ontsnappen, pakt zijn viool en kan weer spelen.

Met zijn vioolspel geneest de soldaat de prinses en trouwt met haar. Ze reizen naar zijn geboortedorp. Daarmee begeeft hij zich buiten de grens van haar land, waardoor hij weer in de macht van de duivel komt. Die ontnemt hem zijn viool voor de derde keer. De soldaat kan niet anders dan de duivel volgen, langzaam, maar zonder verzet. De prinses probeert hem terug te roepen, maar hij kan haar niet meer horen. De duivel triomfeert.